

Conferința internațională de Criminalistică
Clasic și modern în obținerea și valorificarea științifică a probatoriului
Cluj-Napoca, 13-15 iunie 2015

REZULTATE, STANDARDE ȘI REGULI ÎN EXPERTIZA CRIMINALISTICĂ. CE ȘI CUM ?

Sorin ALĂMOREANU*

Abstract. Results, standards, rules in forensic expertises. What and how? *The article takes a critical view over the situation of validity criteria of the Forensic expertise under the Romanian Legal System. There is also reference to other legal systems and their specific way of judging upon the validation of Forensic examinations. The author agrees to Karl Popper's opinio non the falsification theories and analysis of the US experience and regulation, concluding with some personal opinions.*

Keywords: *forensic expertises, Legal system, ISO CEI Standards, validity criteria*

Cuvinte cheie: *expertise criminalistice, sistem de drept, standarde ISO CEI, criteriu de validitate*

În sistemul de expertiză din România, expertizele criminalistice sunt privite uneori ca produse ale unor activități cu conținut și reguli științifice, fie ca simple opinii ale unor specialiști putând fi răsturnate prin noi examinări ale altor specialiști. Constatăm însă că aplecarea către delimitarea unor criterii clare de admisibilitate, ori de respingere a unor expertize date, este lăsată în umbră de majoritatea celor ce se ocupă de domeniu.

În ultimii ani am asistat la o tot mai extinsă discuție asupra necesității de validare a rezultatelor expertizelor criminalistice. De notat de asemenea, tendința adoptării de diverse standarde de laborator (în special ISO CEI) privite ca o premisă de calitate a muncii experților. Dar, în același context, fiecare institut (laborator), public sau privat, își poate adopta propriile sale proceduri menite să asigure o unitate a metodelor de lucru și mai ales trasabilitatea materialelor expertizei și operațiilor expertului. Diversitatea acestora (ca PS „proceduri speciale”) poate (și chiar) conduce în opinia noastră la modalități variate de lucru pentru aceeași specialitate de expertiză la laboratoare diverse. Chiar modul de expunere/prezentare/formulare a obiectivelor, respectiv rezultatelor (concluziilor) poate fi diferit prin „procedurarea” sa particulară, ceea ce le face uneori tributare unor formulări redundante, alteori dificil de asimilat de către „beneficiarii” lucrărilor, mai ales că aceștia sunt „laicii” și nu specialiștii problematicii supuse examinării.

Pe de o parte, toate aceste standarde și procedurile alinate lor sunt însoțite de existența unor „formulare de satisfacție” destinate „clientului” ori „beneficiarului”.

Și dacă tot l-am amintit, să vedem cine este beneficiarul /clientul unei expertize: Oarecum ciudat, termenul de „client” sugerează mai degrabă mercantilitate. Relația dintre expertul/laboratorul care operează lucrarea și organul judiciar este una complexă presupunând dincolo de pașii prevăzuți de procedura civilă ori penală și „pașii procedurați” ai standardelor. Deși formularea obiectivelor și alegerea materialelor este un atribut al organului judiciar, el va face acest lucru în cadrul unei proceduri contradictorie cu consultarea părților procesuale, respectând drepturile acestora. Rezolvarea problemei/ problemelor cu caracter științific ce au condus la dispunerea unei expertize servește în principiu aflării adevărului, iar exemplarul de evaluare a satisfacției va exprima opinia beneficiarului cu privire la raportul de expertiză. Cât de lămuritor este însă acest formular? El are în opinia noastră mai degrabă un rol consultativ asupra duratei în timp a realizării lucrării – care poate adesea impieta asupra celerității soluționării cauzei, poate să se refere la aspectul ilustrativ, de limbaj și redactare al raportului, dar oare privește el tocmai elementul determinant în apariția aceluia raport de expertiză : caracterul științific? Validarea acelei lucrări o va face organul judiciar prin comparare cu restul probatoriului.

Retoric ne întrebăm: *Care sunt deci criteriile ce ar putea garanta validitatea rezultatelor?*

Plecând de la definițiile expertizei¹ și ale expertului² din literatura română de specialitate, dar și de la conținutul textelor de lege care guvernează problematica, desprindem aprecierea că expertizele sunt dispuse când problema în discuție are **un caracter științific care depășește cunoștințele organelor judiciare**³ (subl.ns. S.A.). Astfel, apare evident că atât constatările experților, cât și concluziile ce se formulează în urma realizării expertizei trebuie să fie conforme cu spiritul științific preconizat. Argumentativ, **spiritul științific este cerut de la toate domeniile de expertiză, fie ea criminalistică, medico-legală, contabilă, etc.** Vom restrânge însă sfera de referință la expertizele criminalistice nu atât din zel partizan, cât din interes pentru o discuție purtată pe domeniul specific.

Rămân însă de analizat criteriile după care se poate aprecia capacitatea unei expertize de a răspunde problematicii cu un cât mai ridicat spirit științific. Să nu uităm că prin concluziile experților se presupune că se exprimă atât **un rezultat al examinării, dar și o opinie de specialitate**.

Magistratul, sau alt organ judiciar nu cunoaște în principiu suficient și nu poate stăpâni dincolo de nivelul informativ, amatorial, problematica complexă a identificărilor criminalistice, chimice, biologie, antropologice, etc. De regulă aprecierile organelor judiciare asupra variilor concluzii fiind întemeiate în general pe concepte absolut personale, subiective, pe consonanța acestor concluzii (ori pe disonanța lor) cu restul probelor, determinate nu atât de spiritul științific, cât de nevoia satisfacerii interesului procesual al promovării unei probe „științifice”.

În lipsa unor criterii de validitate determinate distinct în sistemul juridic din România pe baza cărora organul judiciar poate să evalueze independent valoare expertizelor, ajungem în situații în care observăm cum „obiețiunile” posteroare unei anumite expertize sunt de fapt

simple răstălmăciri ale datelor, făcute mai mult din dorință de a estompa validitatea constatărilor expertului și a induce astfel ideea lipsei de consistență a concluziilor –când acestea sunt defavorabile unei anumite părți. Multe din aceste observații/obiecțiuni nu sunt decât simple exerciții verbale fără suport științific, dar vehemența tonului și aparența de consistență, dublată de o anumită teamă a organului judiciar de a nu fi taxat drept „obstructiv” duc la „lămuriri suplimentare” inutile, la o aparență detaliere a unor explicații care au fost *ab inițio* clare.

Pe bună dreptate se întreba Manfred Hecker: „Cum se va descurca un „laic” (din punct de vedere științific) în hățișul datelor complexe, fiind în final „chemat sa ia decizii” bazate pe rezultate cu un pronunțat caracter științific?”⁴ Se deschid pe această cale posibilitățile adoptării unor poziții diverse.

Anumite opinii⁵ consideră că cel puțin în unele domenii ale expertizelor criminalistice (expertiza grafică, unele probleme de traseologie) problematica este rezolvată mai degrabă pe cale empirică, iar ca atare opiniile formulate de experți ar excede caracterului științific, fiind plasabile în categoria pseudo științelor.

În Codul Procesual Penal German există posibilitatea ca, în mod excepțional, instanța de judecată să decidă asupra unei probleme chiar în lipsa unei expertize⁶.

Achiesăm ideii potrivit căreia statutul științific al unei activități, teorii, etc.. este apreciabil în funcție de capacitatea acesteia de „a fi negată (transformată) respinsă, sau probată”⁷ și corespondența metodelor utilizate cu rigorile procedurale juridice și științifice. În concepția lui Popper știința apare ca un proces de evoluție a cunoașterii prin respingerea (negarea) succesivă a teoriilor anterioare care sunt înlocuite de teorii noi cu o putere explicativă mai mare, adică ”teorii mai puțin greșite”.⁸ Pe fiecare treaptă a cunoașterii observațiile experimentale au dus la înlăturarea unor teorii (i-au dovedit „falsitatea”), iar noua teorie care putea explica unele aspecte neclare anterior a deschis calea propriei ei negări.

Spre exemplu **mecanica lui Aristoteles** explica intuitiv observațiile unor fenomene obișnuite. Ea a fost negată de **experimentele lui Galileo**, care au fost înlocuite de **mecanica Newtoniană**, iar parte din observațiile lui Newton au fost completate de **Teoria relativității** lui Einstein. Principiile newtoniene aplicate la nivel atomic au fost înlocuite de **mecanica cuantica**. Aceasta din urmă a trebuit să recurgă la concepte intuitive cum ar fi **nivelele energetice, cuantica, principiul lui Heisenberg, .etc.**

În literatura română de specialitate nu sunt precizate criteriile pe temeiul cărora se poate aprecia caracterul științific sau pseudo științific al unei expertize. Sunt numeroase lucrări care propun criterii general-acceptate ca științifice pentru problemele supuse examinării. Sunt sugerate metode și metodologii de lucru, există în prezent chiar introducerea a unor standarde de lucru⁹. Există și o lucrare relativ recentă care analizează problemele al care trebuie reflectat propunând chiar și o varietate de concepte cu care trebuie operat spre o mai bună gestionare a problematicii expertizelor grafice.¹⁰ Dar atât...

S-a spus repetat de unele voci relativ recente că libertatea numirii experților ar fi sursa corectitudinii expertizelor și că existența institutelor de criminalistica ale Justiției și Poliției în România ar general monopol și incorectitudine¹¹.

Dacă privim problema din perspectiva strict declarativă observația de mai sus ar părea întemeiată. Conceptul însă păcătuiește în opinia noastră pentru că pune semnul de egalitate între expert oficial și tendința de părtinire înțelesă ca „o servire a statului” în calitate de angajator al instituției oficiale pentru cauzele penale.

Atunci cum rămâne cu corectitudinea profesională și respectarea criteriilor științifice?

Credem că faptul că unii experți oficiali ar putea fi suspectați de „servilism” este doar o suspiciune, iar până la proba contrară independența generată de lipsa unei relații mercantile de dependență față de un client sau altul poate fi temei al obiectivității.

Pe de altă parte ne întrebăm: Caracterul comercial al relației *expert privat* – *parte(client)* nu este el însuși generator de suspiciuni, în lipsa unor standarde ce conferă probitate și repetabilitate, a unor norme deontologice clare, aplicabile atât experților din institute cât și celor privați? În literatura străină este acceptată și recunoscută pe de o parte ideea că „nimeni nu se așteaptă ca un consultant (expert privat n.n.) să fie imparțial¹², iar în principiu sunt necesare reguli de acuratețe cărora să le fie circumscrise opiniile experților indiferent de partea care îi angajează¹³.

Pe de altă parte, *ce facem însă când lipsa unor criterii de apreciere a validității expertizelor, dublată de incapacitatea științifică a celor chemați să le evalueze rezultatele și să le încastreze la locul cuvenit în „puzzle-ul judiciar”, se întâlnește cu expertul privat (sau oficial) ne-onest?*

Credem că răspunsul la această întrebare retorică ar fi unul legat de calitatea, acuitatea interpretativă și rolul pe care ar trebui să îl aibă organele judiciare în evaluare și valorificarea finală a concluziilor expertizei. Vom da câteva exemple:

În cadrul așa numitului „Standard Frye” sau „standard de acceptare generală” determinarea privind admisibilitatea unor probe științifice în cadrul Instanțelor Federale din SUA, aprecierea unei opinii științifice a unui expert bazată pe criterii științifice doar în măsura în care tehnicile (metodele) utilizate sunt general acceptate ca fiind corespunzătoare de către comunitatea științifică a domeniului în care se realizează expertiza¹⁴. Aplicarea acestui standard impune ca partea ce promovează o anumită problemă să poată prezenta experți capabili a susține validitatea științifică a problemei în discuție. Tehnicile noi, au obligat instanțele prin acest standard să studieze lucrări de specialitate și precedente judiciare asupra anumitor probleme spre a determina temeinicia și „acceptabilitatea lor generală”.

Tot în practica judiciară din SUA a fost introdus standardul Daubert născut și el dintr-o speță (Daubert c/a MerrelDow Pharms.) prin intermediul căreia au fost formulate criterii juridico-epistemologice, care permit instanței să aprecieze caracterul (conținutul) științific (sau ne-științific) al unei explicații oferite de experți.

Departea de a prezuma că toate datele oferite de specialiști sunt corecte, standardul Daubert indică patru criterii ce trebuie avute în vedere:

1. *Teoria sau tehnica utilizate trebuie să poată fi controlabile* citând în acest sens chiar fraza lui Popper : „ Criteriul statutului științific al unei teorii este chiar capacitatea ei de a fi dovedită ca falsă, refutabilitatea sau capacitatea ei de a fi demonstrată”.¹⁵

2. *Să existe o rată de eroare cunoscută/recunoscută a metodei folosite.*

3. Teoria să fi fost publicată (deci supusă discuțiilor pro-contra n.n.)

4. Să existe un anumit grad de consens al comunității științifice asupra ei.

Practic se impun astfel ca reguli a căror validitate o apreciem ca peremptorie:

- Instanța este cea care stabilește dacă elementele furnizate de un expert au caracter științific;
- Judecătorul este cel care va trebui să asigure faptul că datele furnizate de expert sunt relevante cauzei și sunt fundamentate suficient;
- Concluzia va putea fi apreciată ca având un fundament științific dacă partea poate demonstra caracterul metodologic științific corect al acesteia.

Rezultă deci că întreaga sarcină a aprecierii caracterului științific al unei expertize (opinii profesionale) rezidă în priceperea cu care organul judiciar (Curtea) va putea desluși “cărățile științei”.

Cum va putea însă aprecia un organ judiciar calitatea științifică a unui expert?

Reglementările din România nu cuprind prevederi specifice asupra nivelului ori pregătirii de specialitate, ci doar condiția studiilor superioare de lungă durată dovedite cu diploma de studii¹⁶, presupunându-se că o persoană angajată ca expert are la îndemână și stăpânește un aparat științific teoretic, aplicativ și cognitiv corespunzător corectei soluționări a problemelor cu care este sesizat.

Evaluarea calificării experților este realizată în Polonia prin diferite moduri în funcție de instituția de ei provin. Legea polonă mai prevede că realizarea unei expertize criminalistice în cadrul unei cauze supuse justiției este precedată de o etapă pregătitoare în care organul judiciar cheamă expertul și îl consultă asupra utilității expertizei, obiectivelor, disponibilității metodelor și tehnicii necesare. Ordinul ministerului de Justiție nr. 18/1987 prevede pentru experți vârsta minimă 25 de ani și cunoștințe tehnice și practice speciale într-un anumit domeniu, ce vor fi probate prin documente corespunzătoare : diplome universitare, certificate de parcurgerea anumitor cursuri, documente care confirmă experiența practică în anumite domenii.¹⁷

Mult criticat de unele voci, sistemul expertizelor criminalistice din România a suferit în decursul ultimilor ani transformări semnificative sub aspectul implementării procedurilor și standardizării. După admiterea în Rețeaua Europeană a Institutelor de Criminalistica ENFSI¹⁸ a celor două institute de expertize criminalistice din România, acestea au trecut la implementarea standardelor de laborator ISO CEI 17025 pentru diferite domenii de expertiză. Cerințele de calitate și trasabilitate a obiectelor și documentelor impuse de aplicarea standardului amintit fac mult mai riguroase traseele pe care acestea trebuie să le urmeze, permit evaluarea calificării experților participanți, a aparatului folosit, a pașilor metodologici necesari¹⁹ și a celor adoptați de expertul care a realizat lucrarea. Credem însă că, cel puțin sub aspect formal, legislația a rămas în urmă, cât timp experților angajați de parte nu le sunt cerute egale dovezi ale aplicării aceluiași standarde de calitate, dar li se permite să realizeze un anumit gen de “supraveghere *sui generis*” a muncii experților oficiali.

Cu toate acestea, credem că deși constituie un pas spre progres sub aspectul asigurării unor standarde de calitate, atât timp cât ele nu sunt de aplicare generală obligatorie, ci sunt doar asumate de unele entități de specialitate, iar pe de altă parte ele nu sunt însoțite și de soluții echitabile ce ar permite referirea la un Consiliu capabil să judece problemele

(încălcări, dispute, erori) și sub aspect științific, problematica rămâne oarecum nefinalizată, iar validitatea rezultatelor va putea fi contestată la nesfârșit.

1. *Revizuirea prevederilor din anumite standarde cu adaptarea lor la specificul criminalistic al acestora și la specificul domeniului pentru activitatea căruia servesc expertizele este una din direcțiile necesare de acțiune pe care le considerăm adecvate și necesare.*

2. *Formarea unei școli naționale de experți criminaliști – sub egida Ministerului Justiției, dar cu sprijinul științific și profesional al celor două Institute de Criminalistică active la acest moment.*

3. *Finalizarea implementării legislației din domeniul expertizelor criminalistice.*

4. *Asigurarea unei formării și informării continue în domeniul pregătirii, dispunerii, realizării și valorificării expertizelor criminalistice a “actorilor” principali ai procesului judiciar: magistrați, experți, polițiști.*

* Conf.univ.dr., UBB Cluj-Napoca, expert criminalist. sorinalamoreanu@yahoo.com.

¹ A se vedea în acest sens: Colectiv *Dictionar de Criminalistică*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1974, pag. 67; E. Stancu, *op. cit.*, 1997, pag. 54, INEC, *op.cit.*, pag. 6.

² Idem, pag. 17.

³ Art. 116 C.Pr.Pren.

⁴ M. Hecker, *Handwriting and Science* in Contemporary proof of a Document, UWB, Wroclaw 2000, pag. 113,114

⁵ R. Huber, *Galileo's revenge, Junk Science in The Court Room*, Basic Books, New York, 1991 pag. 177

⁶ R. Keller, *Applying Scientific Methods Against Rationalism Admitting of Evidences in Penal Process?* Archiv fur Strafrecht, Vol. 146, 1999, pag. 255-271

⁷ K. Popper, *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. Routledge, London, 1963, p. 67.

⁸ Pentru Popper falsificarea (modificarea) metodologică a cunoștințelor înseamnă transformarea succesivă a grupurilor de de concepte care formează o teorie, Astfel, savanții sunt obligați la un moment dat să accepte sau să respingă un anume grup de idei. Ei trebuie să decidă prin adăgarea de ipoteze *ad hoc*, a căror acumulare la rândul său va impune decizia de respingere a conceptelor anterioare devenite inacceptabile pe temeiul noilor nivele de cunoaștere științifică.

⁹ Standardul ISO CEI 17025 este implementat la nivelul INEC și IC al IGPR pentru mai multe domenii de activitate.

¹⁰ A. Frățilă, *Etiologia bolilor expertizei grafice*, Ed. TIBO, 2008, pag.26.

¹¹ Timpolis 20 - 23 noiembrie 2008, citându-l pe C. Grigoras- la acea dată director adjunct al INEC. <http://www.sojust.ro/>

¹² P. Taruffo, *La prova scientifica nella recente esperienza statunitense* Rivista Trimestriale di Diritto e Procedura Civile, Milano, 1996.

¹³ În cadrul Regulilor federale a probelor din SUA, art. 706 prevede că: *Instanța poate decide din proprie inițiativă, ori la propunerea părților să explice motivul pentru care un expert nu poate fi acceptat, putând cere părților în litigiu să propună numele altora. Curtea poate numi orice expert acceptat de părți, sau îl poate alege ea însăși.*

- ¹⁴ Acest standard s-a născut prin soluție dată în procesul Frye c/a SUA (D.C. Cir.1923) care discuta admisibilitatea testării cu poligraful ca probă în instanța. Curtea a apreciat că Regulile federale privind probele stabilesc limite corespunzătoare de admisibilitate asupra probelor științifice cerând judecătorului să se asigure că opinia expertului are o motivare temeinică.
- ¹⁵ Popper K. *op. cit.* pag. 67.
- ¹⁶ Pentru experții oficiali ai INEC conform prev. Ordinului M.J. 441/c? 1998 art. 27 al.1 lit. B , iar pentru experții privați OG nr. 75/ 2000 art. 4 lit. c.
- ¹⁷ R. Ciesla, *op. cit.*, pag. 77.
- ¹⁸ Institutul National de Expertize Criminalistice a fost admis în anul 2000, apoi Institutul de Criminalistica al IGPR în 2005.
- ¹⁹ Sunt realizate la nivel de institut și apoi implementate de către laboratoarele din teritoriu pentru fiecare gen de expertiză în parte așa numitele „Manuale de bune practici” care indică metodologia utilizabilă în diferitele examinări, cerințele de calitate pentru aparatură, criteriile de evaluare a pregătirii personalului în funcție de treptele profesionale și domeniile de competență.